

УДК 340.13

Матвєєва Л. Г.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри державно-правових
дисциплін Одеського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПРАКТИКИ У ТРАНЗИТИВНИЙ ПЕРІОД

На основі узагальнення правової практики в її історичному та сучасному темпоральному вимірі виокремлено особливості правової практики у транзитивний період: надзвичайно високий рівень неоднорідності юридичної практики; неодноманітне правотлумачення і праворозуміння; поява нетипових для правової практики форм права; певна ригідність суспільної правосвідомості й відповідно правової культури не дає можливості швидкого впровадження правових новацій у правове життя; протиріччя між правотворчістю і правозастосуванням, між нормами нового законодавства і реаліями існуючої практики; невідповідне суспільним очікуванням матеріальне та організаційне забезпечення оновлення права.

Ключові слова: *правова практика, юридична практика, юридична діяльність, транзитивний період.*

На основе обобщения правоприменительной практики в ее историческом и современном темпоральном измерении выделены особенности правоприменительной практики в транзитивный период: высокий уровень неоднородности юридической практики; неодинаковое толкование права и правопонимания; появление нетипичных для правовой практики форм права; ригидность общественного правосознания и правовой культуры препятствует внедрению правовых новаций; противоречия между правотворчеством и правоприменением, между нормами нового законодательства и реалиями существующей практики; несоответствующее общественным ожиданиям материальное и организационное обеспечение обновления права.

Ключевые слова: *правовая практика, юридическая практика, юридическая деятельность, транзитивный период.*

Постановка проблеми. Основний недолік теоретичних досліджень присвячених проблемам правової практики полягає в тому, що протягом тривалого часу увага правознавців концентрувалася переважно на організаційно-структурних якостях правової системи, тобто на її статичності, а проблеми вдосконалення правої

практики вивчалась переважно в аспекті організаційних перебудов, а не в плані зміни змісту, методів і стилю правової діяльності. У зв'язку з цим виникає потреба у визначенні можливостей взаємодії діяльнісного і системного підходів при теоретичному обґрунтуванні особливостей правової практики в транзитивний період.

Умови реалізації права в транзитивний період настільки специфічні, що закладена в нормах модель соціальної поведінки не завжди втілюється в конкретні суспільні відносини. Криза правового регулювання, що супроводжує процес державного будівництва та адаптації нової правової системи, негативно впливає на механізм дії права. Правова практика транзитивних країн надає чимало прикладів того, як правові положення залишалися декларацією, оскільки не передбачали ефективного механізму реалізації. Ефективність реалізації права в транзитивний період залежить від співвідношення між статистичною сукупністю правових актів та їх дією, практичним регулюванням правових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам теоретичного осмислення практичної діяльності юристів, висвітленню її змісту, принципів та функцій присвячені праці С. Барандича, Т. Вишневецької, М. І. Кагадія. [1; 2; 4]. Переважна більшість наукових праць з проблематики правової практики присвячено традиційним загальнотеоретичним питанням, а такий аспект як вплив процесів суспільної транзиції на стан правової практики майже не розглядався. Слід відмітити, що методологічні та теоретичні аспекти юридичної діяльності є предметом дослідження С. Д. Гусарєва [3].

Метою статті є з'ясування особливостей правової практики у транзитивний період.

Виклад основного матеріалу. Функціонування правової системи сучасної України відбувається у надзвичайно складних умовах, викликаних постійними її змінами, свого роду зовнішніми «шоками». З моменту

розпаду СРСР і демонтажу радянської правової системи пройшло більше двох десятиріч, і інерція радянської традиції не може не позначатися на те, як працюють закони, суди, на те як здійснюється правова практика. Водночас кілька судових реформ, нові процесуальні кодекси, реформа органів державної влади повинні були змінити роботу окремих ланок правової системи. Разом з тим кількість реформ та нових нормативно-правових актів можуть вирішити проблему якості та повноти правового регулювання суспільних відносин, але не забезпечують повагу до закону та його дотримання. Тому надзвичайно важливо доповнити сучасні правові реформи чесною демонстрацією виконання нових законів насамперед представниками політичної та адміністративної верхівки суспільства, дотримання принципу рівності всіх громадян перед законом, не залежно від їх суспільного становища [6, с. 48–57].

Правова практика впливає на соціальну діяльність суб'єктів права та забезпечує нормальне й безпечне функціонування суспільства. На основі аналізу різних понять юридичної практики, як елемента правової системи, М. І. Кагадій визначає юридичну практику як різновид соціальної практики, що включає в себе узагальнену діяльність професійних юристів та інших суб'єктів права по впорядкуванню правового досвіду та виробленню універсальних рішень щодо узагальнення як самої практичної діяльності, так і її результатів з метою вдосконалення законодавства та практики його реалізації [4, с. 34–44].

С. Д. Гусарєв під правовою діяльністю розуміє вид соціальної дія-

льності, що здійснюється суб'єктами права з використанням правових засобів та з метою отримання правового результату, внаслідок чого в процесі функціонування суспільних відносин відбувається створення права, його розвиток та матеріалізація [3, с. 80]. Аналізуючи юридичні дослідження, присвячені проблематиці практичної діяльності, автор привертає увагу до того факту, що найбільший інтерес науковці та практики виявляють до питань правосуддя, прокурорського нагляду та адвокатської діяльності та пояснює це тим, що у правовому розвитку України саме ці галузі юридичної роботи з найбільшою вірогідністю свідчать про стан демократичного розвитку українського суспільства та проблеми, що склалися на шляху демократизації. Зазначимо, особливу роль суду у правозастосовчому процесі. Покращене представництво суддів має нейтралізувати кризу легітимності, від якої сьогодні страждає юстиція. Сучасне правосуддя, щоб бути ефективним і, відповідно шановним, має чудово знати предмет, з приводу якого необхідно виносити судові рішення. У ході відправи правосуддя судді не тільки захищають права, свободи і законні інтереси суб'єктів права – вони при цьому визначають якість законодавства, перевіряють зміст та здійснюють тлумачення права. На сучасному етапі в умовах стрімкого розвитку відомчої нормотворчості надзвичайно зростає роль судової практики і особливо функції суддівського розсуду у всіх аспектах – від вдосконалення чинного законодавства до послідовного зміцнення довіри суспільства до судової системи та представників суддівського корпусу. Тому ефектив-

ність проведення судової реформи в Україні є нагальним завданням. Найбільш значимим чинником, що негативно впливає на рівень довіри до судів в Україні, є корупція, яка поширюється на усі ланки влади, не оминаючи законодавчий орган.

Вітчизняні вчені правознавці вважають однією з найскладніших проблем юриспруденції України, інших пострадянських країн, як проблему правотворчості, так і проблему правозастосування в транзитивному суспільстві. В їх основі лежать ряд причин: здійснення правотворчості і правозастосування в умовах посттоталітарного хаосу, дезорганізації правової системи; широко розповсюджений у суспільстві правовий нігілізм; низький рівень правової культури населення й ін. [15, с. 263].

Закони, кодекси, постанови на папері і дійсна поведінка організацій і груп, складових структуру правової системи, сильно розходяться. У такій ситуації має виникнути попит на систематичні емпіричні дослідження права, правової практики, правозастосування в Україні. Метою правових реформ в Україні може бути тільки утвердження верховенства права, що здатне забезпечити реалізацію основних прав громадян та їх захист від довільних дій влади. Принцип верховенства права передбачає рівність всіх членів суспільства перед законами, а також те, що саме правові механізми, а не які-небудь інші засоби є основним способом захисту громадян. Номінально це забезпечується Конституцією та іншими законами, судами, адвокатурою, громадськими організаціями, виконавчими органами

У процесі правотворчості вирішується ряд найважливіших для су-

пільства, держави та особистості завдань. На його етапах і стадіях відбувається узгодження існуючих у суспільстві інтересів, вирішуються питання тих взаємин і взаємозалежностей, які існують між ідеологією, політикою і правом. Кінцевим підсумком правотворчості є позитивація і легітимація нормативних уявлень, що сформувалися в суспільній чи груповій правосвідомості, перетворення їх в офіційні нормативні приписи. Значення правотворчості складається так само і в тому, що по суті відбувається створення зовсім іншої реальності, тобто того, що ми називаємо юридичним світом. Процес правотворчості завершується актом вироблення нових смислів, які і становлять сутність та зміст юридичного світу, юридичної (правової) реальності.

Правозастосування по відношенню до правотворчості являє вторинне, подальше явище. Правозастосовець оперує нормативним матеріалом, який створив для нього правотворець. Важливо зауважити те, що правотворчий орган створює право не тільки за формою, а й вкладає в цю форму певний зміст, що виражається в характері та спрямованості нормативних приписів.

Вітчизняні дослідники вважають, що складність і суперечливість правотворчості і правозастосування в посттоталітарному суспільстві має у своїй підставі кілька причин:

порівняння правових систем тоталітарного суспільства, для якого характерна панування держави над правом, політизація і ідеологізація права і демократичного суспільства, у якому забезпечене верховенство права і пріоритет прав людини, дозволяє зробити висновок про їхню

принципову несумісність, а, отже, неможливості, або принаймні, складнощі переходу від однієї правової системи до іншої безпосередньо. Тому всі посттоталітарні країни, що трансформуються від тоталітаризму до демократії, закономірно проходять особливий перехідний період, у якому правова реальність являє собою комбінацію тоталітарної правової системи, що руйнується, і правової системи демократичного суспільства, що народжується;

вони здійснюються в умовах хаосу чи дезорганізації перехідного суспільства і його правової системи;

амбівалентність правосвідомості людей, причини якої криються в інертності свідомості людини, нездатності її відразу звільнитися від віджилої системи ціннісно-правових встановлень тоталітаризму, що може декларативно відкидатися особистістю, але продовжує існувати на рівні підсвідомості, визначаючи світорозуміння людини, його цінності, інтереси, вчинки. Так, наприклад, у перехідних суспільствах проблема легітимації процедур вирішення протиріч і конфліктів стає найбільш гостро. Старі правові норми і правила врегулювання конфліктів втратили свою легітимність, а нові правові норми ще не встановилися, не стали стереотипними [15, с. 259–262].

Зазначимо, що проблемність правозастосування властива не тільки посттоталітарному, але й будь-якому іншому транзитивному суспільству. Тому указані проблеми значною мірою проявляється і в інших суспільствах, де відбувається правовий транзит. Тому й теорія правозастосування не може мати сталого характеру. Адже з розвитком правової системи зазнає змін і правозасто-

сування як форма реалізації права, яка, будучи елементом правової системи, перебуває з нею та її складовими у численних взаємозв'язках. До того ж потрібно враховувати, що зі зміною будь-якого явища правової дійсності змінюється і теорія про нього, тобто система узагальненого достовірного знання про це явище [1, с. 1].

Узагальнення правової практики в її історичному та сучасному темпоральному вимірі дає можливість стверджувати, що наразі існують такі її особливості у транзитивний період:

1) надзвичайно високий рівень неоднорідності юридичної практики. Через швидку змінюваність, суперечливість, колізійність та прогальність нормативно-правового регулювання ні юридичні установи, ні громадяни протягом транзитивного періоду не мають сталих стереотипів вирішення виникаючих юридичних справ, наслідком чому є численні правові помилки, правові конфлікти та спори, а то й свавілля правозастосовних органів.

Так, терор, який широко застосовували усі революційні уряди Франції протягом 1789-1799 рр. був, серед іншого, побічним результатом швидких змін у законодавстві, за якими суспільство не встигало стежити, чому виникали численні правопорушення на ґрунті елементарного незнання законів, які використовувались як підстави для репресивної політики.

Практично усі великі нормативно-правові акти минулого від законів Хаммурапі до новітніх кодифікованих законів, що оформляли правовий транзит, робили акцент на законності, тобто врегулюванні суспі-

льних відносин, вирішенні юридичних спорів та конфліктів виключно на основі знову прийнятих актів. Тим самим ставилася крапка на мінливості, невизначеності правового регулювання у транзитивний період, закладалися основи для однорідності та одноманітності правової практики. Невипадково завершивши революцію, Наполеон взявся до кодифікації законодавства, яке мислилось ним та мало трактуватись правозастосовними органами як стабільне, безпрогальне та неколізійне, а судді були абсолютно обмежені в інтерпретації правових норм та дискреційних повноваженнях. Цивільний кодекс 1804 р. наголошував на тому, що суддя, який відмовляється судити з приводу мовчання, темноти або недостатності закону, може підлягати переслідуванню за звинуваченням у відмові в правосудді (ст. 4) [9, с. 324]. Жорстка формалістична позиція законодавця за тих умов дала можливість подолати наслідки вакханалії революційної правосвідомості та свавілля.

Проблема неоднорідності правової практики на всіх її рівнях є надзвичайно болючою для сучасної України. Протягом усього періоду незалежності неодноразово змінювалася підвідомчість та підсудність практично усіх категорій справ, апеляційний та касаційний порядок оскарження судових рішень, не згадуючи вже про докорінні зміни норм матеріального права.

2) з проблемою неоднорідності правової практики тісно пов'язане неодноманітне правотлумачення і праворозуміння. По суті, протягом транзитивного періоду у суспільстві «воюють» два ба навіть більше парадигм праворозуміння. Так, на межі

XVIII–XIX століть в країнах Західної Європи боролися природно-правова та легістська парадигми розуміння права. Перша з них, особливо за революційних умов, орієнтувала практику для вирішення конкретних справ використовувати правосвідомість, принципи права, почуття справедливості тощо. Характерними тут є правові погляди М. Робесп'єра, який прямо наполягав на революційній доцільності як основі правової практики за умов революції. Тоді як термідоріанці нормалізували буржуазний світопорядок, який об'єктивно стояв на порядку денному революції [11, с. 255]. Невипадково Конституція III року республіки (1795 р.) відійшла від однозначного пріоритету природних прав людини і містила постанови щодо обов'язків і людини, і держави, наголошуючи на законності як неодмінній риси нової держави: «Закон не захищає того, хто його порушує» [9, с. 312].

Така «війна» смислів права простежується і сьогодні, зважаючи на те, що сучасне суспільство повсюдно є транзитивним, оскільки відбувається формування інформаційного суспільства, складання нового покоління прав людини. Тому навіть у практиці Верховного Суду США, що є елементом нібито усталеної правової системи, можна спостерігати неодноразові тлумачення тих самих норм у практиці суду одного й того ж складу. Так, рішення у справі щодо смертної кари щодо неповнолітніх (2005) було прийнято мінімальною кількістю голосів – п'ять проти чотирьох. Суддя Стевенс, що проголосував за це рішення, тим не менш подав конкуруючу думку, підкреслюючи право Суду на динамічне тлумачення VIII поправки до Кон-

ституції, тоді як суддя О'Коннор, який проголосував проти, подав окрему думку, пояснюючи своє рішення тим, що за відсутності національного консенсусу у вирішенні питання він не може брати на себе роль законодавця [17].

Останнє рішення Верховного Суду США у справі щодо одностатевих шлюбів (2015) показало, що одноразові розуміння таких базових понять як право на свободу, обов'язки держави щодо дотримання прав людини, компетенція суду щодо врегулювання суспільних відносин є неоднаковим навіть у суддів цієї найвищої категорії: четверо з дев'яти суддів подали свою окрему думку. Так, суддя Робертс за підтримки суддів Скаліа та Томаса висловився проти того, щоби Суд виносив рішення, керуючись не суто правовими, а моральними або філософськими міркуваннями: «Якщо ви – один з американців, хто виступає за поширення одностатевих шлюбів, можете всіляко святкувати сьогоднішнє рішення, святкувати досягнення бажаної мети. Святкуйте можливість для нового виразу прихильності до партнера. Святкуйте доступність нових пільг. Але не святкуйте торжество Конституції. Це ні до чого» [18];

3) поява нетипових для правової практики форм права. На етапі формування сучасних правових систем такою новою формою права було законодавство, до якого дуже повільно, під тиском верховної влади залучались правозастосовці. Так, якщо проаналізувати численні справи українських судів доби козацько-гетьманської держави, у більшості випадків ми побачимо посилення на звичаї, здоровий глузд, традиції,

принципи права, а не на законодавство. Так, протягом 1683–1719 рр. Пирятинський сотенний суд розглянув 33 цивільних та 175 кримінальних справ, з яких у 136 є конкретне рішення, і лише у 25 з них виявлено посилення на законодавство [8, с. 76]. В усіх інших випадках підставою, по суті, був суддівський розсуд, який своєю чергою ґрунтувався на звичаях та прецедентах.

У сучасному світі законодавство є основним джерелом для правових рішень у практично всіх правових системах. Але для транзитивного етапу характерною і сьогодні є тенденція залучення інших, нетрадиційних форм права. Для України – це перш за все залучення практики національних та міжнародних судів, тим більше, що практика ЄСПЛ визначена законодавцем як обов'язкова для використання [12]. У ситуації неповноти, недосконалості національного законодавства, яке повинно регулювати відповідні правовідносини, рішення ЄСПЛ, постанови пленумів вищих спеціалізованих судів та правові позиції Верховного Суду України виступають як джерела конкретизації законодавства.

Спостерігається тенденція використання українськими судами рішень ЄСПЛ як певного авторитетного джерела під час тлумачення і застосування норм національного законодавства. Так, інформаційний лист, затверджений постановою № 9 Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 вересня 2015 року «Про узагальнення судової практики забезпечення права на захист у кримінальному провадженні» надає рекомендації, створені на основі узагальнення судової практики

ЄСПЛ у справах не тільки проти України, але інших держав. Так, висновки ВСЦКС щодо забезпечення належної реалізації права на захист у кримінальному провадженні обґрунтовані правовою позицією ЄСПЛ у справах «Нечипорук і Йонкало проти України» (2011), «Кромбах проти Франції» (2001), «Доронін проти України» (2009) та інші [13]. Думається, що варто приєднатись до думки про те, що врахування практики ЄСПЛ у кримінальному судочинстві дозволить Україні вдосконалити національне законодавство та наблизитися до європейських стандартів з прав людини, а адвокатам надасть більш широкі можливості для захисту інтересів своїх клієнтів [2, с. 26–27].

Утім, як уявляється практика використання правових позицій ЄСПЛ не вирішує остаточно проблеми неоднорідності правової практики. Як указує В. Чугуєвська, у питаннях застосування конвенції національними судами під час виконання рішень ЄСПЛ активнішу позицію повинна мати судова влада, особливо Верховний Суд України, що дало б змогу інтенсивніше імплементувати міжнародні стандарти захисту прав людини в нашій країні [16]. Залишається проблемним питання поінформованості правозастосовців щодо практики ЄСПЛ, зокрема, переклад та публікація актів ЄСПЛ. Адже при застосуванні правових позицій ЄСПЛ національні суди повинні враховувати всю його практику, в тому числі сформовану й щодо інших країн. Звичайно, що тільки такий підхід допоможе Україні уникнути нових порушень Конвенції [7, с. 286–293].

4) певна ригідність суспільної правової свідомості й відповідно

правової культури не дає можливості швидкого впровадження правових новацій у правове життя. Наприклад, незважаючи на більше ніж 15-річне існування норм щодо примирення правопорушника з потерпілим у Кримінальному кодексі України, досьогодні відповідна практика є мізерною. Так, аналіз матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень показав, що абсолютній більшості укладених угод про примирення було відмовлено у затвердженні через різного роду невідповідність вимогам законодавства, у тому числі – через зміст самих угод. Як уявляється, низька правова культура та недостатня правова обізнаність учасників примирних процедур перешкоджає досягненню позитивного законного результату. Хоча відновне правосуддя та дотична до нього медіація підтвердили свою ефективність в окремих пілотних проектах, ареал його застосування і досі обмежується окремими громадами. Відсутність відповідного законодавства та національної програми щодо впровадження відновного правосуддя у системі кримінального судочинства країни, відсутність державної підтримки на рівні фінансового забезпечення, навчання фахівців, наукової підтримки тощо безсумнівно стримує розвиток практики відновного правосуддя в Україні [5, с. 56]. На наше переконання, найефективніший засіб формування культури примирення – впровадження інституту медіації. Медіатор та використовувані ним технології примирних процедур здатні підвищити у свідомості людей роль людини та спільноти у запобіганні злочинів та різного роду конфліктів, відкриваючи можливості для появи нових, більш

конструктивних та менш репресивних вирішень тієї чи іншої проблеми.

5) протиріччя між правотворчістю і правозастосуванням, між нормами нового законодавства і реаліями існуючої практики, що має подвійний характер. З одного боку, правова практика в умовах транзитивного суспільства виявляє, а подекуди й формулює суспільний інтерес у врегулюванні знову виниклих суспільних відносин. Як правило, законодавець не встигає за нею. І навпаки, характеризується масивним правотворенням, прийняттям численних нормативно-правових актів, які правозастосовні органи і громадяни не встигають інтеріоризувати, «опрацювати» у своїй свідомості та перетворити їх на установки для правової поведінки. Отже, практика не встигає за законодавцем. До того ж, у транзитивному стані законодавчої діяльності неминучі помилки, невиправдання суспільних очікувань, нарешті, надмірне правове регулювання. Тому навіть якщо транзитивне законодавство містить масу привабливих положень та інститутів, правова практика нівелює їх, перетворює на фікцію;

6) невідповідне суспільним очікуванням матеріальне та організаційне забезпечення оновлення права. Не є таємницею, що кожна суспільна транзиція, і особливо – революційний її варіант – зумовлюють економічну деградацію суспільства. Між тим суспільні очікування полягають у сподіваннях на покращення становища усіх налаштованих на зміни верств населення. Звідси – кричущий розрив між декларованим та реалізовуваним правом, що спостерігається у всіх великих політичних революціях. Більше того, така

економічна та соціальна деградація супроводжувала й потужні зрушення у праві з давніх-давен. Руйнування римського, заснованого на рабовласницьтві правопорядку та впровадження так званого варварського права, заснованого на формальній рівності вільних людей, аж ніяк не утверджувало прогресивний правопорядок. «Плоди» руйнації рабовласницького правопорядку та утвердження вільностей стали відчутними набагато пізніше, так, в Англії – фактично тільки після вироблення Великої Хартії вільностей. Прогресивні правові зміни часів Великої Французької революції селянство та підприємці відчули не раніше другої половини XIX століття.

Невідповідність між декларованим та реально можливим правопорядком може набути характер політичного популізму. Так, чинне законодавство щодо соціального захисту населення в Україні встановлює значно більше різноманітних видів пільг, соціальних виплат та соціальних послуг, ніж це передбачено Конституцією України чи міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Не маючи необхідних ресурсів, держава бере на себе додаткові зобов'язання у сфері соціального захисту та соціального забезпечення, які часто не дають жодного соціального чи економічного ефекту, окрім встановлення привілеїв для представників певних професій або окремих соціальних груп. М. М. Кудинова та В. В. Варук, проаналізувавши динамі-

ку видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення Державного бюджету України, зазначають той факт, що рівень соціального захисту населення залишається в певній мірі незадовільним та залежить від діяльності Пенсійного фонду, виплат по знецінених заощадженнях [10, с. 462].

Висновки. Нове право проявляє свою активну дієву роль, в тому випадку, коли конституційовані органи сформованої публічної влади цілеспрямовано забезпечують досягнення мети транзитивного етапу. Повільність і інертність процесу конструювання в транзитивний період розвитку держави відповідно затягує тривалість періоду неефективності правових установлень. В умовах транзитивної держави реалізація права суттєво ускладнюється через неефективність правової практики. Тому питання реформування системи правоохоронних органів (суду, прокуратури, органів внутрішніх справ) набуває особливої значущості.

Ефективність реалізації права в транзитивний період залежить також від співвідношення між статистичною сукупністю правових актів та їх дією, практичним регулюванням правових відносин. Проблемність правозастосування властива не тільки посттоталітарному, але й будь-якому іншому транзитивному суспільству, у зв'язку з чим теорія правозастосування не може мати сталого характеру.

Список використаних джерел

1. Барандич С. Правозастосування в сучасному вимірі юридичної науки. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 1–7.

2. Вишневецька Т. Врахування практики Європейського суду з прав людини як новий вектор розвитку національного кримінального провадження. *Юридична газета*. № 5. 29.01.2013 р. С. 26–27.
3. Гусарев С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти. Київ : Знання, 2005. 375 с.
4. Кагадій М. І. Юридична практика: поняття та зміст. *Науковий вісник Національна академія внутрішніх справ України*. 2004. № 2. С. 34–44.
5. Коваль Р., Пилипів Н. Стан впровадження відновного правосуддя в Україні. *Відновне правосуддя в Україні*. 2012. № 1–4 (18). С. 44–59.
6. Конституційна реформа: збірник матеріалів Центру політико-правових реформ за 2007–2013 роки / За заг. редакцією І.Б. Коліушка. Київ: Москаленко О. М., 2013. 166 с.
7. Кочура О. О. Практика та рішення Європейського суду з прав людини як джерела права в судовій практиці України. *Форум права*. 2014. № 1. С. 286–293.
8. Крестовська Н. М. Інтерв'ю з минулим, або соціологія в історико-правовому дослідженні. *Сила права і право сили : історичний вимір та сучасне бачення проблеми: матеріали XXXII Міжнародної історико-правової конференції*. Київ – Полтава : ПУЕТ, 2015. С. 142–146.
9. Крестовська Н. М., Цвіркун О.Ф. Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія-практикум. Х.: Одиссей, 2010. 488 с.
10. Кудінова М. М., Варук В. В. Проблеми фінансування соціального захисту населення в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 460–463.
11. Орач Є.М. Історія політичних і правових вчень: навчальний посібник. Київ : Атіка, 2005. 560 с.
12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
13. Про узагальнення судової практики забезпечення права на захист у кримінальному провадженні: Постанова Пленуму вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 вересня 2015 року. № 9. URL: http://sc.gov.ua/ua/postanovi_zh_2015_rik.html
14. Соловійов О. Вплив рішень ЄСПЛ на українську судову практику. *Юридична газета*. 21 квітня 2015 р. №16 (462). С.14–15.
15. Філософія права : навч. посібн. / О.Г. Данільян, Л.Д. Байрачна, С.І. Максимов та ін.; За заг.ред. О.Г. Данільяна. К.: Юрінком Інтер, 2002. 272 с.
16. Чугуєвська М. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини: проблемні аспекти. *Віче*. №2. січень 2013. URL: <http://www.viche.info/journal/3895/>
17. O'Connor J. Dissenting opinion / Donald P. Roper, superintendent, Potosi Correctional Center, petitioner v. Christopher Simmons 543 U. S. (2005). URL: <http://www.supremecourt.gov/opinions/04pdf/03-633.pdf>
18. Roberts C. J. Dissenting opinion / Obergefell v. Hodges, 576 U.S (2015) URL: http://www.supremecourt.gov/opinions/14pdf/14-556_3204.pdf

L. Matveieva,
*Doctor of Law, Associate Professor,
Professor of the State-Legal
Disciplines Chair of Odessa State
University of Internal Affairs*

LEGAL PRACTICE FEATURES IN THE TRANSITIONAL PERIOD

Terms of the law realization in the transitional period are so specific that the social behavior model, which is envisaged by the adopted norms, is not always embodied in the concrete social relations. The legal regulation crisis, which accompanies the process of the new state building and adaptation of the new legal system, negatively affects the law mechanism. The legal practice of the countries, which are in the transitional period, provides many examples, when the legal provisions remain just a declaration, since they do not envisage the effective mechanism for their implementation. The effectiveness of the law implementation in the transitional period depend on the correlation between the statistical number of the legal acts and the effective practical regulation of the legal relations.

The new law manifests its active role in the case, if the created constituted bodies of the state power purposefully ensure the achievement of the goal of the transitional period. The slowness and inertia of the state's development process in the transitional period prolongs the duration of the period of ineffectiveness of the legal regulation.

On the basis of the generalization of legal practice in its historical and contemporary temporal dimensions, the legal practice features in the transitional period are the following: the extremely high level of heterogeneity of the legal practice; heterogeneous legal thinking and interpretation; the atypical forms of law for the legal practice; certain rigor of social justice; the legal culture does not allow the rapid implementation of the law innovations in legal life; the contradiction between the law-adoption and law-enforcement, between the norms of the new legislation and the realities of the existing practice; the inadequate material and organizational support to the law upgrading process, despite the people's expectations.

Key words: *law practice, legal practice, legal activity, transitional period.*

Надійшла до редакції 26.09.2018